

Μισέλ Φουκώ: ἀλήθεια καὶ νομικές πρακτικές

Ἡ σημερινή σειρά διαλέξεων γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Φουκώ ἔρχεται νὰ ἐξετάσει ζητήματα ἐπικαιρότητας τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς του. Ἐχθές πραγματοποιήσαμε θέματα τῆς κριτικῆς μεθόδου τῆς φουκωικῆς σκέψης, καθὼς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς διαφοροποίησης μεταξύ κανονιστικότητας καὶ κανονικότητας στὴ διαδικασία μετάβασης ἀπὸ μιά πολιτικονομικὰ ἀρθρωμένη ἐξουσία στὸ φιλελεύθερο κράτος δικαίου σέ μιά διάχυτη στήν κοινωνία βιοεξουσία πού ἐκφράζεται μέσῳ διακρίσεων τοῦ κανονικοῦ καὶ τοῦ ἀποκλίνοντος. Normativité καὶ normalité θά ἦταν οἱ ὅροι πού ἐκφράζουν αὐτὴ τὴν ἀντίθεση μεταξύ τῆς ἰσχύος ἐνός κανόνα δικαίου καὶ μᾶς κοινωνικῆς νόρμας συμπεριφορᾶς.

Παρόμοιος μέ τόν σημερινό τίτλο τῆς ὁμιλίας μου εἶναι ὁ γενικός τίτλος μᾶς σειρᾶς πέντε διαλέξεων πού ἔδωσε ὁ Φουκώ τόν Μάιο τοῦ 1973 στὸ Καθολικό Πανεπιστήμιο τοῦ Ρίο ντέ Τζανέρο, καὶ συγκεκριμένα *La vérité et les formes juridiques*, πού μεταφράστηκε στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸν Δημήτρη Γκινουσάτη ὡς *Ἡ ἀλήθεια καὶ οἱ μορφές τοῦ δικαίου*. Εἰδικότερα πρόκειται μόνο γιὰ τὴ μετάφραση τῆς εἰσαγωγικῆς διάλεξης τοῦ Φουκώ, πού περιλήφθηκε στὴν ἔκδοση τοῦ Πιέθρου Τρία κείμενα γιὰ τὸν Νίτσε τοῦ 2003. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ὅρος μορφές τοῦ δικαίου δέν εἶναι ἀρκετὰ εὐγλωττος στὴ μεταφορά του στὰ ἑλληνικά, μᾶς καὶ δέν παραπέμπει σημασιολογικά σέ ἄμεσα κατανοήσιμο περιεχόμενο. Ὁ ἴδιος ὁ Φουκώ ἀναγνωρίζει μιλώντας στὸ κοινὸ του ὅτι ὑπὸ τὸν συγκεκριμένο τίτλο, τὸ πρόβλημα πού θέλει νὰ θίξει ἐνδεχομένως νὰ φαίνεται κάπως αἰνιγματικό. Διευκρινίζει ὅμως ὅτι στόχος του εἶναι νὰ δείξει

πὼς οἱ κοινωνικὲς πρακτικὲς δύνανται νὰ παραγάγουν μορφές γνώσης, οἱ ὁποῖες ὄχι μόνο ἐπιτρέπουν τὴν ἐμφάνιση νέων ἀντικειμένων, νέων ἐν-

νοιῶν καὶ τεχνικῶν, ἀλλὰ ἐπιπλέον ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάδυση νέων μορφῶν ὑποκειμενοποίησης, δηλαδή καθορίζουν τὴ συγκρότηση νέων μορφῶν ὑποκειμένων τῆς γνώσης.

Τὴν «ἀλήθεια» τὴν ἀντιμετωπίζει ἐδῶ ὁ Φουκώ ὡς σχέση ὑποκειμένου-ἀντικειμένου, καὶ ὡς τοιαύτη τὴν ἐρευνᾷ ἀπὸ μιά καθαρὰ κοινωνικοϊστορικὴ σκοπιά.

Οἱ διαλέξεις αὐτές ἔρχονται νὰ ἐγγραφοῦν ἱστορικά σέ συνάφεια μέ τὴ γενικά παραδεδομένη ἀντίληψη τοῦ περάσματος τοῦ Φουκώ ἀπὸ μιά πρώτη ἀρχαιολογικὴ φάση ἐρευνῶν στὸ πλαίσιο μᾶς ἐπηρεασμένης ἀπὸ τὸν Μπασελάρ καὶ τὸν Κανγκυλέμ ἱστορικῆς ἐπιστημολογίας τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν, πού ὀλοκληρώνεται μέ τὴν *Ἀρχαιολογία τῆς Γνώσης* στὸ ὕστερο στάδιο τῆς γενεαλογικῆς ἀναλύσης τῶν σχέσεων γνώσης καὶ ἐξουσίας, πού σηματοδοτεῖται ἀπὸ τὴν ἐναρκτήρια διάλεξή του στὸ Κολλέγιο τῆς Γαλλίας, τὴν *Τάξη τοῦ Λόγου*. Ἔρχονται ἐπίσης οἱ διαλέξεις αὐτές νὰ ἐπιβεβαιώσουν τρεῖς βασικὲς κατευθυντήριες τῆς σκέψης τοῦ Φουκώ:

1. Τὴν ἀνεπιφύλακτη υιοθέτηση τῆς νιτσεικῆς κριτικῆς τῆς νεωτερικότητας.
2. Τὴν κριτικὴ του στάση ἀπέναντι στὴ μαρξιστικὴ ἔννοια τῆς συνείδησης καὶ τοῦ ἐποικοδομήματος.
3. Τὴν ἐπίσης κριτικὴ στάση του ἀπέναντι στὴ χρηστικότητα τῆς θεμελιώδους ψυχαναλυτικῆς διάκρισης μεταξύ συνειδητοῦ καὶ ἀσυνειδήτου.

Οἱ διαλέξεις τῆς Βραζιλίας προκαταλαμβάνουν κατὰ τὰ ἄλλα τίς ἀναλύσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης τοῦ Φουκώ *Ἐπιτήρηση καὶ τιμωρία*, ἀφοῦ λαμβάνουν χώρα σέ μιά ἐποχὴ πού τὸ ὕλικό γιὰ τὸ συγκεκριμένο βιβλίο εἶναι σέ τελικὸ στάδιο μελέτης. Ἔτσι δέν ἐκπλήσσει τὸ γεγονός ὅτι οἱ τρεῖς ἄξονες ὑπὸ τούς ὁποίους ὁ ὁμιλητής/συγγραφέας ἀναπτύσσει τὸ ζήτημα τῆς σχέσης ἀλήθειας καὶ τῶν συγκεκριμένων νομικῶν πρακτικῶν, στίς ὁποῖες ἀναφέρεται, καὶ οἱ ὁποῖες ἐπιγραμματικά εἶναι διαχρονικὰ ἢ δοκιμασία (ἐρευνε), ἢ ἐρευνα (enquête), καὶ ἢ ἐξέταση (examen), εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

1. Τὸ νὰ καταδειξίει

πὼς κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα συντελέστηκε ὁ σχηματισμὸς ἐνός ὀρισμένου τύπου γνώσης τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀτομικότητας, τοῦ κανονικοῦ ἢ μὴ κανονικοῦ, ἔννομου ἢ ἔκνομου ἀτόμου, ἐνός τύπου γνώσης πού, στὴν πραγματικότητα, ἀναδύθηκε ἀπὸ μιά σειρά κοινωνικῶν πρακτικῶν ἐλέγ-

ἽΟ Μιχαήλ Παρούσης γεννήθηκε τὸ 1958 στὴν Ἀθήνα. Τελευταῖο βιβλίο του: *Διαβουλευτική δημοκρατία καὶ ἐπικοινωνιακὴ ἠθικὴ* (*Ἰνδικτος 2005).

χου και επιτήρησης, αφετέρου πώς αυτή ή γνώση όχι μονάχα δέν επιβλήθηκε εκ των υστέρων σέ ένα προϋπάρχον υποκειμένο τής γνώσης [...] αλλά επιπλέον επέτρεψε τή γέννηση ενός ολότελα νέου τύπου υποκειμένου τής γνώσης.

2. Τό νά άπομακρυνθει κανείς μεθοδολογικά από τήν κρατούσα άκαδημαϊκή παράδοση τής ανάλυσης των λόγων ως συνόλων γλωσσικών ενεργημάτων τά όποια συνδέονται μεταξύ τους βάσει κάποιων μορφοσυντακτικών κανόνων υπέρ μιās ανάλυσης ως ούσιωδώς στρατηγικού και πολεμικού παιγνίου. Σημειώνω πόσο κοντινή χρονικά εδω είναι ή αντιπαράθεση Φουκώ και Τσόμσκυ στή δημόσια συζήτησή τους μέ θέμα «Σχετικά μέ τήν ανθρώπινη φύση: δικαιοσύνη κατά έξουσίας» (Νοέμβριος 1971).

3. Τό νά άσκήσει κανείς κριτική στήν καρτεσιανο-καντιανή φιλοσοφική αντίληψη του υποκειμένου ως καταγωγικού θεμελίου τής γνώσης αλλά και ως σημείου εμφάνισης τής αλήθειας. "Αρα ή υποστασιοποιημένη έννοια του υποκειμένου θά όφειλε νά αντικατασταθει από μιá «ριζοσπαστική κριτική του ανθρώπινου υποκειμένου» ως ιστορικού κατασκευάσματος.

Οί πρακτικές πού παραπάνω αναφέραμε, ή δοκιμασία, ή έρευνα και ή εξέταση, αντιμετωπίζονται από τον Φουκώ ρητά ως «δικαστικές πρακτικές», άρα ως εξειδικεύσεις γενικότερων δικαϊκών πρακτικών. Άποτελούν δέ πρακτικές λόγου πού αναπτύσσονται σέ ιστορικά εξελισσόμενους θεσμούς. Οί δύο πρώτες διαλέξεις του Ρίο τεντώνουν τό τόξο τής ανάλυσης από τους αρχαϊκούς χρόνους μέχρι τον 18ο αιώνα. Ξεκινούν μέ μιá αντιψυχαναλυτική προσέγγιση τής τυραννικής έξουσίας του Οιδίποδα στήν όμώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή, για νά περάσουν στή γένεση των πρώιμων δικονομικών πρακτικών ποινικής καταστολής και νά καταλήξουν στο σύστημα τής ανάκρισης, ως παραγωγό νομικής, πολιτικής και ήθικης γνώσης, προτου περάσει ή αφήγηση στίς δύο τελευταίες διαλέξεις στον Πανοπτισμό και στο ρόλο τής οικονομικής θεωρίας τής υπεραξίας ως θεμελίων τής νοηματικής σύστασης του σύγχρονου υποκειμένου.

Υπό αυτό τό πρίσμα τίθεται τό ζήτημα τής έννοιας τής Άλήθειας μέ ένα διττό τρόπο:

Πρώτον, υπό μιá ρητή σχετικοποίηση τής αξίας της στο πλαίσιο τής κριτικής αποτίμησης καθοδηγητικών για τή σκέψη Λόγων, πού τείνουν νά θεμελιώνονται σέ υποστασιοποιημένες έννοιες, όπως έμβλη-

ματικά παρουσιάζεται ή έννοια του υποκειμένου. Η έννοια αυτή τής αλήθειας συνδέεται μέ τή γενεαλογική προσέγγιση τής ιστορίας των συστημάτων σκέψης.

Είτε, δεύτερον, ύπόρητα ως όρθή αναλυτική μέθοδος στο πλαίσιο τής αρχαιολογίας τής γνώσης. Έννοω εδω ότι ο σκεπτικιστικός φαύλος κύκλος πού έλλοχεύει σέ κάθε φιλοσοφικό έγχείρημα σχετικοποίησης τής αλήθειας θά έπρεπε συνειδητά νά παραμεριστει και νά δεχτοίμε ότι τουλάχιστον σέ ζητήματα μεθοδολογικού χαρακτήρα θά έπρεπε κατά σύμβαση νά είμαστε περισσότερο άνεκτικοί.

Γεγονός παραμένει ότι, ενώ ή αναλυτική προσέγγιση του Λόγου ως συνόλου άποφάνσεων (énonciations) άποτελει έναν εξίσου σημαντικό πυλώνα τής κληρονομιάς του Φουκώ, έχει στήν πράξη σχεδόν παραμεληθει χάριν τής μελέτης μιās σωματοκεντρικής γενεαλογίας. Παρ' όλα αυτά ή αρχαιολογική μέθοδος μπορεί νά προσφέρει ένα ισχυρό υπόβαθρο για τή μελέτη των θεσμικών και γλωσσικών νομικών πρακτικών, ή μέ άλλα λόγια για τή σύσταση μιās θεωρίας του νομικού Λόγου. Μιá επιστημολογική προσέγγιση αυτού του τύπου θά βρισκόταν αντιμετώπιη μέ μιá διεθνώς κρατούσα κατανόηση του όρου discours, πού ανάγεται στή χαμπερμασιανή έννοια του διαλόγου ως θεμελιωτικής για τήν Άλήθεια ιδεώδους όμιλιακής κατάστασης. Γενικότερα θά λέγαμε ότι στήν τρέχουσα συζήτηση πού αναφέρεται στή διεξοδό από τά φιλοσοφικά αδιέξοδα τής νεωτερικότητας ο Φουκώ και ο Χάμπερμας διαξιφίζονται υπό όρους αδυναμίας ουσιαστικής επικοινωνίας για έναν άπλό λόγο: ότι δηλαδή χρησιμοποιούν κοινούς γλωσσικούς όρους υπό έντελώς διαφορετική έννοια! Έτσι ο όρος discours («Λόγος» κατά συνθήκη στα ελληνικά) σημαίνει στον Φουκώ ένα ιστορικά διαμορφωμένο σύνολο άποφάνσεων, ενώ στον Χάμπερμας μιá αξιακά, άρα ήθικά, προσδιοριστέα διυποκειμενική πλατφόρμα διεξαγωγής διαλόγου υπό συνθήκες έλευθερίας και ισότητας, από τον όποιο διάλογο μπορεί νά προκύψει Άλήθεια σέ συναινετική βάση. Η Άλήθεια αυτή άποτελει από τή μεριά της όχι τήν κρατούσα κατάσταση τής πλάνης, όπως θά έλεγε ή ιστορική επιστημολογία, αλλά μιá οικουμενικά ισχύουσα έπιβολή ενός ισχυρισμού περί τής αλήθειας μιās άπόφασης ή τής όρθότητας μιās πρακτικής έπιλογής ή τής πληρότητας μιās αισθητικής κρίσης.

Έρχόμενος τώρα στο θέμα τής δυνατότητας άρθρωσης μιās γενικότερης θεωρίας του νομικού λόγου θά ήθελα ρητά νά τό συνδέσω μέ

τό ζήτημα τῆς ἐπικαιρότητας τοῦ Φουκώ καί τῆς δυνατότητας ἀντλήσης ἐμπνευσης πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις ἀπὸ αὐτὲς πού ὁ ἴδιος εἶχε στήν πράξη προκρίνει. Στὴν πορεία αὐτὴ ἡ ἔννοια τῶν νομικῶν πρακτικῶν θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνει κεντρικὴ, ὅπως ἐξίσου ἀδιαπραγμάτευτη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ κριτικὴ τῆς ὑποστασιοποίησης τῆς ὑποκειμενικότητας στὸν φιλοσοφικὸ λόγον. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ νομικὲς πρακτικὲς θὰ ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνουν σέ συγχρονικὴ βάση ὅλα τὰ πεδία ἀνάπτυξης τῆς νομικῆς πράξης καί σκέψης καί νὰ μὴν περιορίζονται στίς δικαστικῶν τύπου πρακτικὲς πού ἀφοροῦν τὴν ποινικὴ καταστολή.

Σέ μιά Θεωρία τοῦ νομικοῦ λόγου πού προσωπικὰ ἔχω ἀναπτύξει πάνω στὴ βάση τῆς μεθόδου τῆς Ἀρχαιολογίας τῆς γνώσης (δημοσιευμένη στὰ γερμανικά), ἀναφέρομαι στὸ δίκαιο ὡς ἓνα γνωσιακὸ, πραξιακὸ καί γλωσσικὸ μόρφωμα. Ἡ θεωρία ἀποτελεῖ μιά στρατηγικὴ ὀρισμοῦ τοῦ δικαίου σέ ἀντιδιαστολὴ μὲ ἕτερου κοινωνικοὺς λόγους, ὅπως ἡ πολιτικὴ, ἡ οἰκονομία, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη ἢ ἡ θρησκεία. Κατὰ μιά κρατούσα ἀποψη τὸ δίκαιο ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο κανόνων τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἐπιβάλλεται μὲ ἐξαναγκαστὸ τρόπο, ἄρα μιά σφαῖρα ἑτεροπροσδιορισμοῦ ἢ, κατὰ μιά χαμπερμασιανὴ ἀποψη, δημόσιας αὐτονομίας. Κατὰ τὴν ἀποψή μου τὸ δίκαιο ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο πρακτικῶν εἴτε θεσμικῶν, ἄρα νομοθετικῶν, δικαστικῶν, ἐκτελεστικῶν, ἀκαδημαϊκῶν, ἀναφερόμενων σέ ἓνα ἱστορικὰ προσδιορισμένο κοινωνικὸ χῶρον, εἴτε γλωσσικῶν ἀναφερόμενων σέ ἐπιχειρήματα πού ἀναπτύσσονται σέ μιά συγκεκριμένη ἰδιόλεκτο μέσα στοὺς ἐκάστοτε θεσμικοὺς χώρους. Ὡς σύνολο πρακτικῶν ἀποτελεῖ τὸ δίκαιο ἓνα σύνολο διυποκειμενικῶν σχέσεων, ὄχι ἀθροιστικοῦ ἀλλὰ συνθετικοῦ τύπου. Ἀθροιστικοῦ τύπου εἶναι γιὰ παράδειγμα ἡ χαμπερμασιανὴ ἔννοια τῆς διυποκειμενικότητας, ἀφοῦ μεταφέρει στὴ δομὴ τῆς ἐπικοινωνίας τὰ φιλοσοφικά ἀποδεκτὰ ἔλλογα ὑποκείμενα. Συνθετικοῦ τύπου διυποκειμενικὲς σχέσεις εἶναι ἀντίθετα ἐκεῖνες στίς ὁποῖες ἡ ἴδια ἢ συμμετοχὴ στίς πρακτικὲς λόγον διαμορφώνει τὴν ἔννοια τῆς ὑποκειμενικότητας. Ἄρα ὁ λόγον τοῦ Δικαίου ὀρίζεται ὡς ἓνα περὶ τὸ Δίκαιο ἐπικεντρωμένο δομημένο σύνολο ἀποφάνσεων, οἱ ὁποῖες ἐκφέρονται στὸ πλαίσιο δεδομένων θεσμικῶν λειτουργιῶν καί συνακόλουθων μὲ αὐτὲς πρακτικῶν. Ὁ «νομικὸς λόγον» ἔρχεται νὰ ἀντιπαρατεθεῖ ἔτσι πρὸς ὅρους ὅπως «ἐννομη τάξη» ἢ «σύστημα δικαίου», πού ἐκπροσωποῦν ἓνα θετικιστικὸ καί κανονιστικὸ μοντέλο σκέψης.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τὸν ὄρον «σύστημα δικαίου» τῆς συστημικῆς θεωρίας, ἡ ὁποία ἀναπτύσσει ἓνα ἐπιστημολογικὰ βιοκεντρικὸ λειτουργιστικὸ τρόπο προσέγγισης τῶν κοινωνικῶν λόγων, τοὺς ὁποῖους ἀντιπαραθέτει ὡς συστήματα πρὸς τὸ περιβάλλον τους ὡστε νὰ ἀποκτήσουν ὄντικὴ ὑπόσταση.

Στὴν ἀρχαιολογία τῆς γνώσης πρότεινε ὁ Φουκώ τέσσερα πεδία γύρω ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσεται ἓνας Λόγον:

- Τὸ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς (référentiel)
- Τίς ὑποκειμενικὲς θεσμικὲς θέσεις παραγωγῆς ἀποφάνσεων, τίς ὁποῖες πρέπει νὰ καταλάβει ὁ ἱστορικὸς ἄνθρωπος ὡστε νὰ μπορεῖ στὸ πλαίσιο λειτουργίας τοῦ Λόγον νὰ ἀπευθύνει ἀκουστά ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐπιχειρήματα
- Ἐνα γενικὸ πλαίσιο ὀρθολογικότητας ἀνά ἐποχὴ, βάσει τοῦ ὁποῖου τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα γίνονται κατ' ἀρχὴν δεκτὰ ὑπὸ πραγματολογικὴ ἔννοια
- Τὴν στρατηγικὴ ἔνταξη τῶν ἐπιχειρημάτων σέ ἓνα πλέγμα ἀνταγωνισμοῦ καί ἐπιβολῆς μιᾶς ἀπόφασης ἐπὶ μιᾶς ἄλλης.

Σέ ἓνα ἀντίστοιχο σχῆμα θὰ μπορούσαν νὰ ἐνταχθοῦν οἱ θεσμοὶ καί τὰ ὑποκείμενα τοῦ δικαίου ὡς πρακτικὰ κατασκευαστέες καί ἀνακατασκευαστέες ἀπὸ τὴν θεωρία ὄντοτητες. Σέ λειτουργικὸ ἐπίπεδο θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μὲ τὴν παραγωγή, ἀναπαραγωγή, σχολιασμὸ καί ἐπιβολὴ τῶν σχετικῶν κάθε φορὰ πρακτικῶν σέ θεσμικὸ καί γλωσσικὸ ἐπίπεδο. Δέν μπορῶ στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς σύντομης ὁμιλίας νὰ ἀναφερθῶ παρά ἐπιγραμματικὰ στὴ δυνατότητα χρήσης τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς τοῦ Φουκώ γιὰ μιά ἀνάλυση τοῦ συνόλου τῶν δικαϊκῶν πρακτικῶν, εἴτε θεσμικῶν εἴτε γλωσσικῶν. Θὰ ἐπέμενα ὁμως στὸ γεγονός ὅτι μιά τέτοιου εἶδους ἀνάλυση θὰ ἀνοίγε ἓνα εὐρὺ πεδίο κριτικῆς στὴν αὐτοκατανόηση τοῦ δικαίου μέσα ἀπὸ τίς πρακτικὲς ἀνάπτυξης τῆς θεωρίας καί φιλοσοφίας του. Ἡ ἴδια ἢ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου δικαίου θὰ μετατοπιζόταν ἀπὸ τὴν καντιανὴ τῆς παράδοσης, ὅπως αὐτὴ παραλλάσσεται σέ ρωλιανοῦ ἢ χαμπερμασιανοῦ τύπου ἀναλύσεις, πρὸς μιά κατεύθυνση κατανόησής της ὡς στρατηγικῆς κατάληψης τοῦ θεσμικοῦ δικαίωματος τοῦ ἐπιχειρηματολογεῖν. Ἡ στρατηγικότητα τῆς ἀλήθειας πού παράγει τὸ δίκαιο θὰ μπορούσε νὰ ἀντιπαρατεθεῖ πρὸς κάθε αἰσιόδοξη ἀντιμετώπισή της ὡς πρακτικοῦ σκοποῦ τῆς δικαστηριακῆς πρακτικῆς. Ἡ ἴδια ἢ μεθοδολογία τοῦ δικαίου, ὡς ἐρμηνευτικὴ τακτικὴ τῆς εὑρεσης τῆς

αλήθειας τῆς νομικῆς ἐπιταγῆς, θά ἄλλαζε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς κριτικῆς τῆς ἔννοιας τῆς νομικῆς ιδιόλεκτης γλώσσας. Τὰ τέσσερα κριτήρια τοῦ Φουκώ πού ἀναφέραμε θά ὀδηγοῦσαν στὸν ὀρισμὸ τῆς Δογοτέλειας ἐνός θεσμοῦ ἢ ἐνός ὄρου ἢ μιᾶς ἀπόφανσης, ὥστε αὐτός νά θεωρεῖται μέρος τοῦ κατασκευάσματος πού ἀποκαλέσαμε Νομικό Λόγο. Ὡς ἀποτέλεσμα θά προέκυπτε μιὰ θεσμική ἐπιστημολογία ἐφαρμόσιμη σέ ὅλα τὰ αὐτόνομα πεδία ἀνάπτυξης κοινωνικῶν πρακτικῶν.

Κλείνοντας τὴν ὁμιλία μου θά ἤθελα νά ἐλπίζω ὅτι μπόρεσα νά εἶμαι πειστικός ὡς πρὸς τό ὅτι θεωρῶ τό ἔργο τοῦ Φουκώ σχετικά μονομερές, ὅταν κάνει λόγο μόνο γιὰ δικαστικές ἢ ποινικῆς ἢ σωφρονιστικοῦ τύπου πρακτικές τοῦ δικαίου ἀπὸ τὴν μιὰ, πλήρως ἰκανό ὅμως νά μᾶς δώσει ἓνα ἔναυσμα γιὰ ἀνάπτυξη μιᾶς ἄλλου τύπου νομικῆς ἀνάλυσης ἀπὸ τὴν ἄλλη. Θά περνάγαμε ἔτσι ἀπὸ τὴν διαγνωστική μέθοδο πού διαπνέει τὴν ἀνάλυση τῶν γραπτῶν πηγῶν σέ μιὰ ἐπιχειρησιακή τακτική ἀνάλυσης. Βέβαιον εἶναι ὅτι σέ μιὰ τέτοια μορφή ἀνάλυσης δέν θά ἔπρεπε νά παραμεληθεῖ ἡ μελέτη τοῦ προβλήματος ἀνάπτυξης καὶ ἐπιβολῆς τῆς ἐξουσίας. Ἀναρωτιέμαι ὅμως κλείνοντας ἂν ὑπάρχει ἐξουσία μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτή στὴν ὁποία δέν θέλει κἂν κανεὶς νά ἀντισταθεῖ. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια δέν θά ὑπῆρχε μεγαλύτερη πυκνότητα ἐξουσιαστικῆς συγκέντρωσης σέ ἄλλο χῶρον πέρα ἀπὸ τὴν διυποκειμενικὴ πλατφόρμα πού μᾶς καθιστᾷ ἐρωτικά ὑποκείμενα. Μιὰ κάπως πιὸ ἀνάλαφρη μορφή συγκέντρωσης ἐξουσίας ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα ἡ σχέση γοητείας. Θεωρῶ ὅτι αὐτὴ ἡ μέση ἀπὸ τὰ κείμενα ἐξασκούμενη καὶ μέσα ἀπὸ τίς προσωπικές του πρακτικές ἐπιβεβαιούμενη γοητεία εἶναι πού μᾶς κρατᾷ οἰκειοθελῶς δέσμιους στὸ ἔργο καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ Φουκώ.

Γεράσιμος Βῶκος

Μαρία Ἀντουανέττα: ἡ μήτρα τῆς ἀνωμαλίας

Στὴν Ἀρχαιολογία τῆς γνώσης, ὁ Φουκώ ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ ὄροι γιὰ νά λεχθεῖ κάτι καινούργιο εἶναι πολλοὶ καὶ βαρεῖς. Ἡ ἀναζήτηση ἀκριβῶς αὐτῶν τῶν ὄρων εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἀρχαιολόγου τῆς γνώσης καὶ τό σύνολο τῶν μαθημάτων στό Κολλέγιο τῆς Γαλλίας θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ τό ἐργαστήριον τοῦ φιλοσόφου ἢ ἀκόμη, σύμφωνα μὲ μιὰ εἰκόνα τοῦ Φουκώ, ἡ ἐργαλειοθήκη πού βρίσκεται τώρα πιά στὴ διάθεσή ὄσων ἐπιθυμοῦν νά τὴν χρησιμοποιήσουν. Ἀπὸ τὴ σκοπιά αὐτή, τό βιβλίο τοῦ ὁποίου παρουσιάζουμε τὴν μετάφραση εἶναι χρήσιμο καὶ ἀμέσως χρηστικό.

Θά σταθῶ, γιὰ λόγους οἰκονομίας χρόνου, στὴν παράδοση τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1975, πού ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἐμφάνιση στὴν ἱστορία τῆς ἔννοιας τοῦ ἠθικοῦ τέρατος. Ἐκφραση συνηθισμένη σήμερα, πού δέν μᾶς ἀνησυχεῖ, γιατί ἡ γλώσσα τὴν προσφέρει στὸν καθένα μὲ μιὰ ὑποπτη ἀθωότητα, στὴν παγίδα τῆς ὁποίας βολευόμαστε σχεδόν ὅλοι — σχεδόν, γιατί ὁ Φουκώ, καχύποπτος ὅπως τὸν δίδαξε ὁ Νίτσε, μᾶς ξεβολεύει.

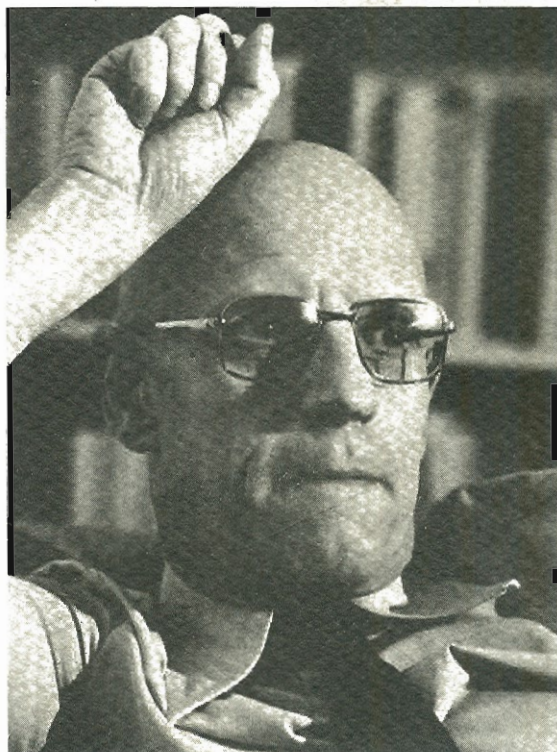
Στὴν ἀρχή, μιὰ παρατήρηση πού προκύπτει ἀπὸ τὴν τριβὴ μὲ τὴν ἱστορία. Ἐνῶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰῶνα αὐτὸ πού ὀνόμαζαν τέρας θά μπορούσε νά ἦταν ἐγκληματίας, στά τέλη περίπου τοῦ 18ου αἰ. ὁ Φουκώ καταγράφει τὴν ἀντιστροφή: στό βάθος τῆς ἐγκληματικότητας ὑπάρχει πάντα κάτι τό τερατώδες. Τό ἐρώτημα εἶναι ἀπλό: πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή; Πῶς ἀπὸ τό τέρας ἐγκληματία περάσαμε στὸν ἐγκληματία τέρας; Αὐτὸ εἶναι τό πρόβλημα. Ἡ λύση δέν εἶναι εὐκόλη γιατί προϋποθέτει τό πέρασμα ἀπὸ τό ἐγκλημα στὸν ἐγκληματία. Πῶς ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὁ ἐγκληματίας; Τί σοὶ persona εἶναι αὐτή;

Ὁ Γεράσιμος Βῶκος γεννήθηκε τό 1948 στὴν Ἀθήνα. Τελευταῖο βιβλίο του: Ἡ γραφομηχανή. Εἰσαγωγή στίς Σκέψεις τοῦ Πασκάλ (Νῆσος 1997).

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 85ο • ΤΟΜΟΣ 169ος • ΤΕΥΧΟΣ 1843 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2011

Ἀφιέρωμα στὸν Μισέλ Φουκώ

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ

Ἵστορία
τῆς τρέλας (1961)

Μετάφραση-ἐπιμέτρο: Μάκης Κακολύρης

ΜΥΡΙΑΜ ΡΕΒΩ ΝΤ' ΑΛΛΟΝ

Μισέλ Φουκώ: μιά φιλοσοφία τῆς ἐπικαιρότητας

Μετάφραση: Κώστας Σπαθαράκης

ΝΤΙΝΤΙΕ ΕΡΙΜΠΟΝ

Τό τοπικό καί τό παγκόσμιο: μορφές ἐξουσίας
καί τρόποι ἀντίστασης

Μετάφραση: Κώστας Σπαθαράκης

ΚΥΡΚΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ

Ἡ μέθοδος τοῦ Φουκώ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΡΟΥΣΗΣ

Μισέλ Φουκώ: ἀλήθεια καί νομικές πρακτικές

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΩΚΟΣ

Μαρία Ἀντουανέττα: ἡ μήτρα τῆς ἀνωμαλίας

ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

Σχέση τῆς ψυχανάλυσης μέ τίς νόρμες
καί τίς κανονικότητες

ΑΡΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Κανόνες καί κανονιστικότητα:
Φουκώ καί Κανγκυλέμ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΙΑΜΑΝΔΟΥΡΑΣ

Dispositif: γενεαλογία καί μετάφραση

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Σκέψεις γιά τήν ἔννοια τῆς ταυτότητας

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΑΜΠΟΥΡΑΣ

Τό πολιτικό καί ἡ ἀλήθεια
Γιά τήν πολιτική φιλοσοφία τοῦ Φουκώ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

Ἵστορία καί ἡ ἰρανική ἐξέγερση, ξανά

Μηνολόγιο

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΤΣΑΚΟΣ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΛΙΝΑ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΝΕΖΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΒΕΝΙΑ ΒΕΡΓΟΥ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀπρίλιος 2011